

До спеціалізованої вченої ради Д 08.727.02
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ (49005, м. Дніпро,
проспект Науки, 26)

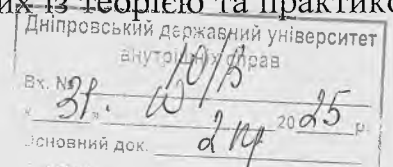
ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Копилова Олега Олеговича на тему
«Кримінологічна характеристика та запобігання ухиленню від призову на
військову службу під час мобілізації в Україні», поданої на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне
право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Дослідження кримінологічної характеристики ухилення від призову важливе й через складність самої правової природи цього злочину. З одного боку, він має чітко визначений склад у кримінальному законодавстві, з іншого — тісно пов'язаний із моральними, патріотичними та громадянськими переконаннями осіб. У сучасних умовах зростає кількість випадків використання юридичних лазівок, підробки документів, незаконного виїзду за кордон та інших способів уникнення мобілізації. Це вимагає наукового обґрунтування нових підходів до протидії, що поєднують кримінально-правові, організаційні та інформаційні заходи.

Ще одним фактором актуальності є необхідність удосконалення державної політики у сфері мобілізації та правозастосовної практики. Кримінологічна характеристика дозволяє систематизувати знання про особу правопорушника, мотиви, умови та обставини вчинення злочину, а також виявити прогалини в чинному законодавстві. На основі цього можна розробити адресні профілактичні програми, підвищити рівень правової культури та довіри громадян до державних інституцій. Таким чином, наукове дослідження проблеми запобігання ухиленню від призову є не лише академічно значущим, але й практично необхідним для зміцнення обороноздатності та правопорядку в Україні.

З початку повномасштабного вторгнення правоохоронці відкрили понад 10,7 тисячі кримінальних проваджень через ухилення від призову на військову службу. Дані стосуються кримінальних проваджень за статтею 336 Кримінального кодексу України, яка встановлює відповідальність за ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб з-поміж резервістів в особливий період. Згідно з даними Офісу генпрокурора, у 2022 році таких кримінальних проваджень було зареєстровано 2431. У 2023-му їхня кількість зросла до 6745. Приблизно такою самою динаміка залишається й цього року. За 3 місяці 2024 року щодо ухилення від призову вже відкрили понад 1500 кримінальних проваджень. Зазначене чітко свідчить про необхідність подальшого наукового опрацювання основних проблемних питань пов'язаних із теорією та практикою

запобігання ухиленню від призову на військову службу під час мобілізації в Україні.

Метою дисертації є формування теоретико-практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення кримінологічної характеристики та запобігання ухиленню від призову на військову службу під час мобілізації в Україні. Поставлена мета зумовлює необхідність виконання таких **завдань**: охарактеризувати стан наукового розроблення проблем запобігання ухиленню від призову на військову службу під час мобілізації в Україні; сформулювати кримінально-правові ознаки ухилення від призову на військову службу під час мобілізації; проаналізувати зарубіжний досвід запобігання ухиленню від призову на військову службу під час мобілізації; опрацювати та встановити стан, тенденції та детермінанти ухилення від призову на військову службу під час мобілізації в Україні; надати кримінологічну характеристику особам, які вчиняють ухилення від призову на військову службу під час мобілізації; проаналізувати віктимологічний аспект ухилення від призову на військову службу під час мобілізації; опрацювати загальносоціальні заходи запобігання ухиленню від призову на військову службу під час мобілізації; охарактеризувати спеціально-кримінологічні заходи запобігання ухиленню від призову на військову службу під час мобілізації; вивчити індивідуально-профілактичні та віктимологічні заходи запобігання ухиленню від призову на військову службу під час мобілізації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Висловлені дисертантом наукові висновки, положення, рекомендації, що логічно відображаються в висновках до розділів та загальному висновку до дисертаційного дослідження є повними та науково обґрунтованими на достатньому рівні для такого виду робіт. О.О. Копилов досягнув поставлену мету завдяки логічно побудованим підходам до поетапного розв'язання всіх завдань, що дозволило комплексно підійти до формулювання висновків і рекомендацій за результатами дисертаційного дослідження.

В результаті проведеного дослідження сформульовано нові наукові положення й висновки, запропоновані особисто здобувачем, зокрема уперше: запропоновано уточнити диспозицію статті 336 КК України шляхом конкретизації поняття «ухилення від призову за мобілізацією». Зокрема, визначити, що під ухиленням від призову за мобілізацією слід розуміти неявку без поважних причин на збірний пункт у строк, зазначений у повістці, а також інші умисні дії (бездіяльність), спрямовані на уникнення призову на військову службу під час мобілізації. Це дозволить уникнути розбіжностей у тлумаченні даної норми та забезпечити її однакове застосування на практиці.

Також, автором уперше запропоновано розглядати об'єкт ухилення від призову на військову службу під час мобілізації у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні ним виступають суспільні відносини, що забезпечують національну та державну безпеку України, її обороноздатність та фактичну можливість протидіяти зовнішній чи внутрішній військовій агресії, а у вузькому – суспільні відносини, що забезпечують призов на військову службу під час мобілізації.

Крім цього, автором доведено необхідність виключення за текстом 4 Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу» терміну «строкова» відносно форм проходження військової служби, з метою посилення ефективності правозастосування Закону України від 31 липня 2025 року № 4562-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо питань освіти військовослужбовців віком від 18 до 25 років, які проходять військову службу за контрактом або за призовом під час мобілізації, на особливий період», що сприятиме запобіганню вчинення цього злочину, шляхом створення альтернативного (невійськового) формату проходження служби за контрактом без шкоди суспільним інтересам.

Автором констатується застосування широкого науково-методологічного інструментарію, що логічно відображень крізь текст усього дисертаційного дослідження та полягає в використанні як загальнонаукових методів пізнання правової матерії так і специфічної методології, притаманної юридичній науці. У дисертації застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, що забезпечили всебічне дослідження проблеми ухилення від призову на військову службу під час мобілізації. Серед загальних методів використано спостереження, порівняння, аналіз, синтез, аналогію, індукцію та дедукцію, які дозволили здійснити системний відбір фактичного матеріалу, сформулювати логіку викладу та виявити закономірності явища (підрозділи 1.1., 1.2., 2.1.). Серед спеціальних методів ключове місце посів формально-логічний і логіко-семантичний, що забезпечили уточнення понятійного апарату, зокрема категорій «ухилення від призову», «мобілізаційні правовідносини», «спеціально-кримінологічні заходи профілактики» (підрозділи 1.2., 1.3., 3.1.). Системний і структурно-функціональний методи застосовано для визначення структури кримінально-правових та кримінологічних детермінант ухилення, аналізу комплексу запобіжних заходів (загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуальних), а також для побудови кримінологічної моделі особи правопорушника (підрозділи 2.1., 2.2., 2.3., 3.1., 3.2.) тощо.

Об'єкт і предмет дисертаційного дослідження, на мою думку сформульовані відповідно до вимог МОН України. *Об'єкт дослідження* – суспільні відносини, що виникають в процесі ухилення від призову на військову службу під час мобілізації в Україні. *Предмет дослідження* – кримінологічна характеристика та запобігання ухиленню від призову на військову службу під час мобілізації в Україні.

Достовірність і новизна наукових положень та рекомендацій, викладені в дисертаційному дослідженні О.О. Копилова не викликає заперечень, оскільки дисертант використав широкий пласт наукових праць визнаних українських та закордонних дослідників, а також вправно поєднав надбання юридичної науки і практики, що відображається в положеннях праці. Положення, викладені дисертантом є своєчасними та актуальними, чітко формулюють розуміння проблематики окресленого об'єкта та предмета та можуть бути застосовані під час подальших наукових пошуків. Використання значної кількості рішень судів і практики правозастосування в указаній сфері дії адміністративно-правового механізму дозволило автору цементувати власну позицію та звертати увагу на те, що окремі надбання юридичної науки не

відповідають сучасним реаліям – себто критично ставитись до тих чи інших позицій дослідників.

У першому розділі **«Теоретико-правові засади дослідження ухилення від призову на військову службу під час мобілізації»**, автором проаналізовано наукові пошуки українських учених щодо проблематики ухилення від призову на військову службу під час мобілізації. Особливу увагу приділено дисертаціям і науковим статтям, що заклали підґрунтя для формування сучасних підходів до кримінально-правової та кримінологічної характеристики цього явища. Висвітлено, що після 2022 року актуальність проблематики істотно зросла у зв'язку з широкомасштабною агресією РФ, запровадженням воєнного стану та необхідністю посилення мобілізаційних спроможностей держави.

Розкрито об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу злочину, передбаченого статтею 336 КК України. Об'єктом визначено суспільні відносини у сфері забезпечення обороноздатності держави, безпосереднім — встановлений порядок комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань. Об'єктивна сторона проявляється як у діях (підробка документів, симуляція хвороби, виїзд за кордон), так і в бездіяльності (неявка за повісткою). Суб'єктом виступає військовозобов'язаний, а суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Судова практика підтверджує, що ключовим аспектом є доведення факту належного повідомлення особи та наявності умислу на ухилення.

Окремо розглянуто особливості правового регулювання в різних країнах. У США мобілізаційна система базується на добровільності у мирний час, але зберігає інфраструктуру для швидкого відновлення примусового призову, спираючись на адміністративні та соціальні санкції. Швейцарська модель вирізняється застосуванням військового податку як фінансового стимулу, що робить ухилення економічно не вигідним, поєднуючи це з високим рівнем суспільної довіри до армії. Узагальнено, що зарубіжний досвід підтверджує: ефективна протидія ухиленню потребує не лише кримінально-правових заходів, але й комплексної реформи мобілізаційної системи.

У другому розділі дисертації **«Кримінологічна характеристика ухилення від призову на військову службу під час мобілізації»**, автором проаналізовано детермінанти ухилення від призову на військову службу під час мобілізації в Україні. Підкреслено, що широкомасштабна війна спричинила різке зростання цього явища, яке становить серйозну загрозу для національної безпеки, підриває мобілізаційний потенціал і створює додаткові труднощі для обороноздатності держави.

Окремо акцентовано на соціальних і мотиваційних чинниках ухилення. Економічні мотиви пов'язані з побоюванням втрати доходів і роботи, психологічні — зі страхом загибелі, травм чи неналежних умов служби. Водночас виявлено різні типи ухилаючів: ситуативний (домінуючий), прагматичний, ідейний та асоціальний. Така типологія дозволяє розробляти адресні профілактичні заходи. Судова практика свідчить, що більшість вироків передбачає умовне покарання або більш м'які санкції, що знижує превентивний ефект кримінальної норми, але дозволяє враховувати індивідуальні обставини.

Окрему увагу приділено загальносоціальним заходам, серед яких — підвищення престижу військової служби, зміцнення соціальних гарантій для

військовослужбовців і їхніх сімей, створення належних умов для служби. Водночас спеціально-кримінологічні заходи передбачають удосконалення законодавчої бази, запровадження електронного реєстру військовозобов'язаних, цифрових повісток та посилення контролю за медичними комісіями. На індивідуальному рівні важливим є застосування психологічної допомоги, інформаційно-роз'яснювальної роботи та пропозиції альтернативної (невійськової) служби для осіб із релігійними чи моральними переконаннями.

У третьому розділі дисертації **«Заходи запобігання ухиленню від призову на військову службу під час мобілізації»**, автором розглянуто загальносоціальні заходи запобігання ухиленню від призову на військову службу під час мобілізації. Підкреслено, що це явище становить не лише правопорушення, а й загрозу національній безпеці, тому протидія йому потребує системного та превентивного підходу. До ключових напрямів загальносоціального впливу віднесено патріотичне виховання, підвищення правової культури, удосконалення соціально-економічних умов життя, інформаційно-просвітницькі програми та культурно-виховні ініціативи.

Значна частина дослідження присвячена аналізу чинного законодавства й потребі його вдосконалення. Автор акцентує на необхідності уточнення диспозиції статті 336 КК України, посилення відповідальності за сприяння ухиленню (зокрема підроблення документів чи незаконне звільнення від служби), а також розвитку альтернативної служби для осіб із релігійними чи моральними переконаннями. На емпіричних даних показано, що найпоширенішими способами ухилення є неявка за повісткою, симуляція хвороби, підробка документів і незаконний виїзд за кордон. Регіональний аналіз засвідчив концентрацію таких правопорушень у західних та центральних областях.

Особлива увага приділена індивідуальним превентивним заходам. Серед них – систематичні правові кампанії, психологічна допомога, розвиток програм патріотичного виховання у школах та університетах, а також створення позитивних медіа-наративів про військову службу. Наголошено на важливості підтримки сімей військовослужбовців та використанні цифрових інструментів для підвищення прозорості мобілізаційних процесів. Виявлено, що такі заходи підвищують юридичну грамотність і готовність до служби, знижують рівень тривожності серед призовників і мінімізують вплив ворожої дезінформації.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки і рекомендації впроваджені та використовуються у нормотворчій діяльності, науковій діяльності, освітньому процесі та практичній діяльності.

Дотримання академічної доброчесності. У дисертаційному дослідженні належним чином використано надбання інших дослідників і в тому числі інформацію з відкритих джерел – тобто, з відповідним посиланням на них і вірним їх оформленням за державними стандартами в вигляді списку використаних джерел. Крім цього, дисертаційна праця містить 180 пунктів списку використаних джерел, що підтверджує широту опрацювання всіх

необхідних для обґрунтування науково-теоретичних позицій і засвідчує дотримання принципів академічної доброчесності.

Водночас, актуальність та ґрунтовність дослідження О.О. Копилова, логічно обумовлює дискусійність окремих, визначених у дисертаційній праці питань, наприклад:

1. У роботі наведено порівняльну характеристику систем мобілізації окремих іноземних держав (Ізраїль, США, Швейцарія). Разом із тим, не враховано суттєві відмінності правових режимів обов'язкової та контрактної військової служби, що ускладнює можливість безпосереднього запозичення таких моделей у національне законодавство України. Доцільним є поглиблення аналізу з урахуванням специфіки української правової системи та умов воєнного стану.

2. Дисертант слушно підкреслює необхідність забезпечення балансу між захистом національної безпеки та дотриманням прав людини. Водночас у роботі не наведено конкретних правових механізмів реалізації цього балансу, зокрема щодо процедур оскарження рішень про мобілізацію, медичних висновків чи вручення повісток. Це дещо звужує прикладне значення запропонованого положення.

3. Робота заявлена як комплексне дослідження, проте межа між кримінологічним і соціально-психологічним аналізом явища ухилення від призову простежується недостатньо чітко. Зокрема, характеристика мотиваційних чинників і психологічних установок осіб має переважно описовий, а не аналітичний характер. Це знижує глибину наукової новизни у частині дослідження детермінант злочинної поведінки.

Висловлені зауваження не ставлять під сумнів оригінальність та довершеність отриманих Копиловим О.О. наукових результатів і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, а навпаки, ще раз підкреслюють своєчасність та значущість презентованого дослідження.

ВИСНОВОК

Вивчення дисертації «Кримінологічна характеристика та запобігання ухиленню від призову на військову службу під час мобілізації в Україні» свідчить про те, що робота в цілому відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор Копилов Олег Олегович заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Старший оперуповноважений з оперативного пошуку та партнерства у сфері інформаційних технологій управління протидії кіберзлочинам в Запорізькій області Департаменту кіберполіції Національної поліції України
доктор юридичних наук, професор

Олег КИРБЯТ'ЄВ